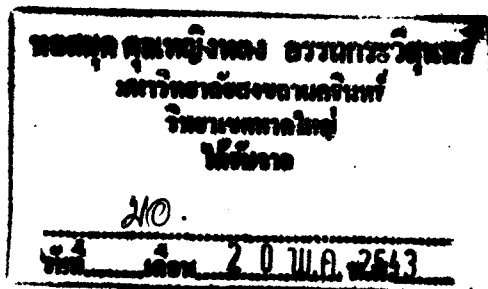
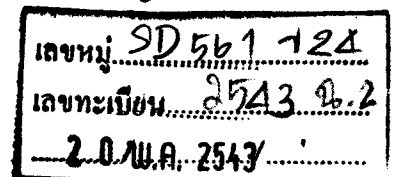
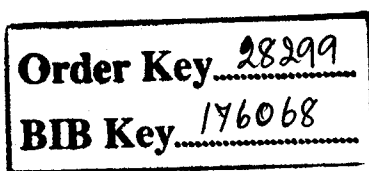




การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ และการจัดการป่าชุมชนในบ้านไร่เหนือ
ตำบลบาโฮย อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา
Socio-Economic Change and Community Forest Management in Ban Rai Nua,
Tambon Bahoi, Amphoe Saba Yoi, Changwat Songkhla,
Southern Thailand



ขจรยุทธ อัจฉิกุล
Kajohnyut Augjikool



วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
Master of Science Thesis in Environmental Management
Prince of Songkla University

ชื่อวิทยานิพนธ์	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจและการจัดการป่าชุมชนใน บ้านไร่เหนือ ตำบลบาไทย อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นายขจรยุทธ อัจฉกุล
สาขาวิชา	การจัดการสิ่งแวดล้อม
ปีการศึกษา	2542

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการเปลี่ยนแปลงทางด้านพลังการผลิต ความสัมพันธ์ทางการผลิต และโครงสร้างส่วนบนของชุมชน การจัดการป่าชุมชนในประเด็น การใช้ประโยชน์จากป่า การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการรักษาป่า การบำรุง ดูแล รักษา ป่าชุมชน และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชน เพื่อทราบ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของราษฎรต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตป่าสงวน การจัดการป่าชุมชน และการรักษาป่าให้สามารถให้ประโยชน์ได้อย่างยาวนาน โดยการใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่ง มีการใช้วิธีการศึกษาหลายอย่างประกอบกันคือ รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐม ภูมิ การกำหนดเขตนิเวศทรัพยากร ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข่าวสารสำคัญ การสังเกต โดยอาศัยแนวคิดในการศึกษาชุมชนหมู่บ้าน หลังจากนั้นจึงใช้การวิจัย เชิงสำรวจ โดยการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนในชุมชนที่ได้จากการสุ่มตัวอย่าง จำนวน 44 ครัวเรือน

ผลการศึกษาได้แบ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ ออกเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วงแรกเมื่อ 80 ปีมาแล้ว เป็นยุคของการก่อตั้งถิ่นฐานของราษฎรที่มาจากบริเวณต้นน้ำ แม่น้ำเทพา และที่อยู่บริเวณรัฐเคดาห์หรือเมืองไทรบุรีในประเทศมาเลเซีย เข้ามาทำมาหากินอย่าง ถาวร สภาพพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ การตั้งบ้านเรือนจะอยู่บริเวณที่ราบแคบ ๆ ใกล้เคียงคลอง มีการทำไร่แบบแนวถางและเผา การปลูกไม้ผลแบบดั้งเดิม การเลี้ยงสัตว์มีไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน มีการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าและล่าสัตว์ นอกจากนี้ยังนำผลผลิตจากป่ามาผลิตเป็นเครื่องมือ การผลิตที่มีความจำเป็นในการดำรงชีพด้วย การใช้ทรัพยากรทั้งที่ดินและป่าไม่มีความเสรี สิทธิใน ที่ดินของแต่ละครัวเรือนยังไม่มีการถือครองอย่างถาวร กลไกการจัดระเบียบของชุมชนมีความเกี่ยวพัน กับระบบจารีตความเชื่อ และพิธีกรรมมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแบบแผนพฤติกรรมของคนในชุมชน

ช่วงต่อมาเมื่อ 40 ปีที่ผ่านมาคนในชุมชนเริ่มอ้างสิทธิในที่ดินที่เคยทำประโยชน์ มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของราษฎรจากจังหวัดยะลา ปัตตานี เข้ามาซื้อสิทธิทำกินจากราษฎรเดิม

สภาพพื้นที่เริ่มถูกแผ้วถางจากบริเวณที่ราบใกล้ ๆ หมู่บ้านขยายออกไปยังพื้นที่เชิงเขาและภูเขา มีการปลูกยางพาราและไม้ผลหนาแน่นใกล้ริมคลองและบริเวณบ้าน การผลิตทางการเกษตรและการผลิตทางหัตถกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อพอยังชีพที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มาเป็นการผลิตเพื่อขาย ผลผลิตจากป่ามีการนำออกมาจำหน่ายเพื่อการค้ากับชุมชนภายนอกเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ผลผลิตจากป่าลดลง การครอบครองปัจจัยการผลิตผ่านการเป็นสมาชิกของชุมชนคลายความเข้มงวดลง ระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเข้มแข็งขึ้น ประเพณีความเชื่อของชุมชน โดยเฉพาะประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับป่าไม้เริ่มลดบทบาทและความสำคัญลง ความสัมพันธ์กับรัฐของชุมชนในเรื่องเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรป่าไม้เริ่มเข้มงวดขึ้น มีการประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติ รวมทั้งการให้เอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดินแก่ราษฎรที่ทำประโยชน์ที่ดินแล้วเพื่อยับยั้งการบุกรุกป่า แต่สถานการณ์ในการบุกรุกป่ายังไม่หมดไป เนื่องจากมีเจ้าหน้าที่ที่ดูแลรับผิดชอบไม่เพียงพอ

ผลจากการบุกรุกทำลายป่าเพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำกินของราษฎรอย่างมากขึ้นเอง ปลายช่วงที่ 2 การก่อตัวเพื่อจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนจึงเกิดขึ้น เนื่องจากราษฎรเริ่มเกิดความตระหนักและห่วงหาพันต่อทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมลงซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินที่มีความลำบากขึ้น ประกอบกับเพื่อใช้ในการต่อรองกับรัฐที่ได้พยายามขยายขอบเขตป่าอนุรักษ์เข้าไปในพื้นที่ที่ราษฎรได้ทำกินแล้ว และเพื่อต่อต้านโครงการพัฒนาของรัฐที่เข้ามาทำลายทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้าน แม้จะจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นมาแล้วแต่ยังคงเกิดความขัดแย้งระหว่างคนในชุมชนกับชุมชนภายนอก คนภายนอกต้องการบุกรุกป่าเพื่อหวังเก็งกำไรจากที่ดินภายหลังจากมีโครงการพัฒนาของรัฐเกิดขึ้นแล้ว โดยคนกลุ่มนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างลับ ๆ จากนายทุนนอกพื้นที่

การจัดการป่าชุมชนมีรูปแบบการจัดการโดยราษฎรในหมู่บ้านช่วยกันคัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมาดูแลรับผิดชอบ ซึ่งได้แก่ คณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชน มีหน้าที่ดูแลพื้นที่ป่าชุมชนทั้ง 3 แห่งของหมู่บ้าน เนื้อที่ 195 ไร่ และคณะกรรมการชุดนี้ยังมีหน้าที่ดูแลป่าต้นน้ำแม่น้ำเทพาอีกด้วย ยังไม่มีกฎกติกาที่เป็นลายลักษณ์อักษร การจัดการป่าชุมชนมีลักษณะการจัดการเพื่อการใช้สอยแบบเอนกประสงค์ (multiple used forest) ไม่มีการดำเนินการในเรื่องการปลูก บำรุงรักษาต้นไม้ในป่าชุมชน เพียงแต่ปล่อยให้ป่าฟื้นคืนสภาพเองตามธรรมชาติ จากการศึกษาหัตถดถอยพบว่า มีปัจจัย 2 ประการ ที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนของราษฎร คือ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทางราชการและกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน และทัศนคติในทางที่ดีต่อการจัดการป่าชุมชนโดย มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) 0.515

Thesis Title Socio-Economic Change and Community Forest Management in
Ban Rai Nua, Tambon Bahoi, Amphoe Saba Yoi,
Changwat Songkhla, Southern Thailand

Author Mr. Kajohnyut Augjikool

Major Program Environmental Management

Academic Year 1999

Abstract

The objectives of the research are focused on explanation of productive forces, relation of production, superstructure in community, and community forest management with regard to utilization of forest resources, regulations, nurture of forest and the factors affecting participation in community forest management in order to be aware of people's conceptions and comments in the utilization of reserved forest land, community forest management and the nurture of forests. The qualitative methodology was composed of gathering and analysis of primary and secondary data, specification of an ecological area, using semi-structured interviews with key informants, observation and community studies, and exploratory research interviewing 44 heads of households in the village by random sampling.

The results of the study about the socio-economic change were divided into two periods :

80 years ago the people emigrated to Thepha Upstream forest and immigrated into northern Malaysia. According to the research, it was found that the land is still fertile, households and settlement were built on the river flood plains, swidden agriculture was practiced, fruit trees cultivated, cattle raised for a living. Many products from the forest not only were harvested but also were applied to use as instruments in daily life. The communities were free to utilize all resources as they wished, although individual households did not have permanent tenure. The social organization in the villages

concerning tradition, belief, and worship plays an important role in the behavior pattern of people in the community.

About 40 years ago the situation changed, as private property rights began to be established. People from other provinces began buying land in the area. The forest was cut from the floodplains to the foothills in order to plant more fruit tree and para rubber. Agricultural products and handicraft products were changed to become businesses. Many forest products were no longer available due to over-harvesting. Ownership of property rights has become stronger. The importance of cultures in the community, especially belief in the forest, was lessened. The relation between the government and the community on the utilization of forest resources has become stronger. The government attempted to preserve the forest through national proclamations in order to prevent trespass, but these efforts were largely unsuccessful due to lack of officers to control the use of forest area.

As a result, the forests were largely cut by pioneering. The community forest management program was increasingly enforced because the local people were aware of the problems affecting their own life, and at the same time, used the program not only to bargain with the government for conservation but to protest at the government' s developing projects which effected the resources of the community also. Although the community forest was established, conflicts between the villagers and outer people who did nothing but take advantages from the land and forest still occurred.

The community forest management has been run by people in the village who have participated in selecting and setting up a board to be responsible for the management. The major role of the board is maintaining 3 zones of the community forest in the village with a total area of 195 rai and Thepha upstream forest. The management has run as a multiple use forest, and the forest was allowed to recover naturally. Multiple regression analysis revealed that the contact with authority and extension workers and in the right path of community forest management attitude significantly (R^2 0.515) affected the community forest management' s participatory action.